

Asia: SMDno-2015-1509; SM047:00/2015

Ehdotus siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi; työryhmän mietintö 8/2017

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausunto sisäministeriölle ehdotuksesta siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi

Suomen Journalistiliitto kiittää mahdollisuudesta saada lausua työryhmän esityksestä siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi.

Tiedustelutoimintaa koskevalla lainsäädännöllä on hyväksyttävä tavoite. OK 17:20:ssa mainittu lähdesuoja on turvattava myös mahdollisen tiedustelutoiminnan yhteydessä. Journalistiliitto toteaa, että tiedustelutoiminta ei saa vaarantaa journalistin lähdesuojaa millään tavalla.

Esitetty lainsäädäntö tarkoittaisi käytännössä kuitenkin seuraavaa:

- Tiedustelutoiminnassa ei tosiasiallisesti pystyttäisi turvaamaan luottamuksellisen tietolähteen suojaa. Lakiesityksen tultua hyväksytyksi ei enää olisi varmuutta siitä, että viranomainen ei saisi selville journalistin ja hänen tietolähteensä välistä luottamuksellista viestintää.
- Vaikka tiedustelussa saadulle lähdesuojan alaiselle tiedolle olisikin säädetty hävittämisvelvollisuus ja käyttökielto, ei tätä voida käytännössä valvoa.

Poliisilaki

Siviilitiedustelun kohteet on ehdotetussa poliisilain muutoksessa kirjattu määritelmiltään laajoiksi ja monitulkintaisiksi (5a:3). On kyseenalaista, täyttääkö näin yleisluontoinen muotoilu sen ennakoitavuusvaatimuksen, joka luottamuksellisen viestin suojaan puuttuvalle tiedustelutoiminnalle on asetettu (EIS 8 art.).

Paikkatiedustelua koskeva säännös (5a:24) sisältää paikkamääritelmän osalta viittauksen pakkokeinolain 8:1.4:iin, jossa määritellään paikkaatsinnän kohteita. 5a:25:ssä puolestaan on kieltö hankkia lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietoa viittauksena pakkokeinolain 8:1.3:een. Viittausmääräys on rakenteeltaan monimutkainen.

Jäljentämiskieltoa (5a:27) koskevan säännöksen mukaan tiedon pitäisi olla lähdesuojan turvaaman henkilön hallussa, jotta siihen kohdistuisi jäljentämiskielto. Lähdesuojan kannalta hallussapitoehto on kestävä ratkaisu. Säännöstekstiin tulisi kirjata selkeämmin se, ettei paikkatiedustelua tai jäljentämistä saa tehdä tiloissa, joissa toimittajien voidaan olettaa työskentelevän (mukaan lukien tilapäiset asumukset).

Esityksen 5a:40 tele- ym. kuuntelu- ja katselukieltöä koskeva säännösteksti on muotoiltu toisin kuin esityksen muut OK 17:20:ään liittyvät kohdat. Esitykseen on kirjattu vain ”osapuoli ei saisi todistaa”. Muissa viittauskohdissa on käytetty sanamuotoa ”oikeus tai velvollisuus” olla todistamatta. Lähdesuoja on sanamuotonsa mukaisesti oikeus olla todistamatta. Esitetty teksti vaikuttaa siis puutteelliselta. Säännöstekstin tulee tällaisen asian osalta olla ehdottoman täsmällinen.

Esitykseen tulee sisältyä kaikki tiedustelumenetelmät kattava ja riittävän tehokas käyttökieltö ja hävittämisvelvoite lähdesuojan turvaamien tietöjen osalta.

Koska kategorista journalisteihin kohdistuvaa tiedustelukieltöä ei ole esitetty, saattaa lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietöä päätyä tiedustelutehtävää hoitavan viranomaisen käsiin. On syytä huomata, että käytännössä viranomaisen voi olla hankala määritellä, mikä tietö on sellaista, josta journalistilla olisi oikeus olla todistamatta.

On pystyttävä takaamaan kaikilta osin myös se, ettei selville saatua lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietöä päädy esitutkintaviranomaiselle tiedusteluviranomaisen kautta esim. siirrettäessä asioita rikostutkintaan.

Laki tietoliikennetiedustelusta

Tietoliikennetiedustelun kohteet on kirjattu määritelmiltään laajoiksi ja monitulkintaisiksi (3§). On kyseenalaista, täyttääkö näin yleisluontoinen muotoilu sen ennakoitavuusvaatimuksen, joka perusoikeuksiin puuttuvalle tiedustelutoiminnalle on asetettu (EIS 8 art.).

Ehdotuksen mukaan tiedustelua ei saisi kohdistaa tietoon, josta tiedon lähettäjällä, vastaanottajalla tai tallentajalla olisi oikeus kieltäytyä todistamasta lähdesuojan perusteella (12§).

Tiedustelun kohdentamisvaiheessa ei aina ole mahdollista tietää, mikä tieto on sellaista, johon liittyy lähdesuoja. Esityksessä todetaan myös nimenomaisesti, ettei tiedustelukiellon täydellinen noudattaminen ole mahdollista automaattisessa käsittelyssä. Manuaalisessa käsittelyvaiheessa ei voida myöskään turvata OK 17:20:ssa mainittua salassapitoa.

Esityksen suhde sotilastiedusteluun, oikeusturva- ja vastuukysymykset

Tulkinnallisten epäselvyyksien välttämiseksi saman sisältöisistä toimivaltuuksista tulisi säätää mahdollisimman samoja sanamuotoja käyttäen kaikissa tiedustelua koskevissa laeissa.

Lähdesuojan turvaaman tiedon käsittely ei lakiesityksen mukaan tulisi käytännössä journalistin tietoon. Näin ollen oikeusturvakeinojen käyttö ei olisi mahdollista, eikä lähdettä voitaisi suojata. Oikeusturvasyistä tiedustelun kohteena olleelle journalistille tulisikin antaa täsmälliset tiedot kaikista tilanteista, joissa toimituksellista viestintää on havaittu tai siihen on puututtu. Lisäksi tulisi säätää velvollisuus ilmoittaa asianosaiselle tiedot siitä, miltä osin lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietoa on joutunut viranomaisten käsiin.

Kun viranomaistoiminnassa puututaan perusoikeuksiin, voi pieneltäkin vaikuttava menettelyvirhe johtaa olennaisten salassapitomääräysten tarkoituksen kumoutumiseen. Näin ollen vastuun korostaminen tiedustelulainsäädännön yhteydessä tarpeen. Vastuun tulee määräytyä rikoslain virkarikoksia koskevien säännösten (RL 40:9-10) mukaan. Teon haitallisuutta ja vahingollisuutta arvioitaessa tulee ottaa erityisesti huomioon se, että kysymys on luottamukselliseen viestintään puututtaessa perusoikeuksista ja sitä kautta demokratian perustasta.

Tiedustelulainsäädännön vaikutuksista demokraattisessa yhteiskunnassa

Perusoikeuksien alueelle menevien tiedustelumenetelmien käyttöön tulee suhtautua erityisen kriittisesti, sillä niiden käyttäminen ei edellyttäisi varsinaista rikosepäilyä.

Ruotsissa on ollut jo kymmenisen vuotta voimassa tietoliikennetiedustelua koskevaa lainsäädäntöä. Ruotsin Journalistiliitto on koko ajan suhtautunut asiaan kriittisesti mm. siksi, että lähdesuoja tosiasiallisesti vaarantuu ko. järjestelmässä, eikä salassapitoa voida käytännössä valvoa.

Lähdesuoja on tutkivan journalismin ehdoton edellytys. Lähdesuojan tarkoituksena on mm. turvata demokraattista yhteiskuntajärjestystämme. Näin ollen sen tavoite on osaltaan sama kuin esitetyllä lainsäädännöllä. On olennaista varmistaa, että mahdollinen tiedustelulainsäädäntö ei vaaranna yhteiskuntajärjestyksemme perusrakenteita.

Media ei voi valvoa yhteiskunnallista vallankäyttöä, jos vallankäyttäjät voivat seurata journalistien tietoliikennettä. Monet yhteiskunnallisesti merkittävät asiat eivät tule kansalaisten tietoon, jos lähteet eivät valvonnan pelossa uskalla niitä kertoa.

Nyt esitetty lainsäädäntö ei turvaa lähdesuojaa, eikä sisällä riittäviä oikeussuojakeinoja mahdollisten väärinkäytösten varalle.

Petri Savolainen Tytti Oras
edunvalvontajohtaja lakimies

Oras Tytti
Suomen Journalistiliitto ry